Тәк

Анасыны[1] пилләкәнлә дүшүрүрдүләр. Кимсә голуна кирмишди. Анасынын бозумтул[2] үзү зәифликдән, ағрыдан дәјишмишди, гыса сачлары нәјә көрәсә јаш иди.

Анасы пилләкәни дүшүб бәдәни, тагәтсиз ајаглары әсә-әсә һараса кедирди. Үзүнү о гәдәр ајдын, о гәдәр јахындан көрдү ки, аз галды үрәји дајана. Көр бир нә вахт иди анасынын үзүнү көрмүрдү?! Беш ил иди, ја бәлкә он ил иди. Бурасыны дәгиг јадына сала билмәди. Нәфәсини ичинә чәкиб[3] һәсрәтлә анасынын ичи гонур көзәл бәбәкләринә, азча гырышмыш јанагларына бахды.

Анасы дејәсән өлмәјә кедирди.

Анасыны өлмәјә јола салмаг үчүн чохлу адам јығылмышды. Күчә о үз-бу үзлү танымадығы адамларла долу иди.

Анасы өлмәјә машынла кедәчәкди. Машын гапынын ағзында,[4] арха гапысы ачыг анасыны көзләјирди.

Демәк инди анасы машына отуруб кедәчәкди вә јенә узун илләр, бәлкә дә әбәди ону көрмәјәчәкди.

Анасынын әлләрини өпүрдү…Өпә-өпә ағлајырды:—Кетмә, гурбаным олум…Кетмә…Дарыхырам сәнсиз, ана чох дарыхырам.

Анасынын дизләри һәмишәки кими јумшаг вә исти иди, өпдүкчә көзүнүн јашы дизләри исладырды.

Дизи үстәјди дејә инди анасынын үзүнү алтдан—јухары көрүрдү. Анасынын үзү донмушду, елә бил онун өпүшләрини һисс еләмирди, һараса узаг бир нөгтәјә бахырды.

—Ушаглардан муғајат ол.[5] Кичиҹи пис өскүрүр.

The Lonely Woman

They were carrying her mother down the staircase. Someone was holding her under the arm. Her pale light grey face was altered by weakness and pain. For some unknown reason, her short hair was wet.

Her mother’s body went down the stairs, her powerless legs were trembling and moving somewhere. She saw her face so closely and so clearly that her heart almost stopped beating. How long had it been since she had seen her mother’s face last? Probably, five or ten years. She could not bring herself to remember it exactly. She held her breath in and looked wistfully into her mother’s beautiful brown eyes, at her slightly wrinkled cheeks.

Her mother seemed to be moving toward death.

There were a lot of people who had gathered to see Mother off on her last journey. The street on both sides was overcrowded with unknown faces.

Her mother would go by car towards death. At the door, the vehicle with its backdoor open, was waiting for her mother.

So, now Mother will get into a car and go, and again she won’t see her for a number of years, perhaps forever.

She was kissing her mother’s hands…She was sobbing while kissing them. “Don’t go, my darling ... I miss you.. Mother, I miss you very much.”

Her mother’s knees were soft and warm as usual; as she was kissing them, the tears were making them wet.

On her knees now , was looking up at her mother's face. Her mother’s face was blank, as if she could not feel her kisses; she was staring into some remote point.

“Take care of the kids. The little one coughs badly.”

Әтрафына бахды. һеч кими танымырды. Јад адам-лар донуг үзлә динмәз-сөјләмәз дајаныб онлара бахырдылар.

She looked around. She didn't know anybody. Total strangers with blank faces were standing around and looking at them, saying nothing.

Анасынын далынча дизин-дизин сүрүнүб чығыра-чығыра ағлады:—Ана! Ај ана гурбаным олум, кетмә ана, кетмә.

She was crawling along after her mother on her knees and howling, "Mother! My dear, Mother, don't go!"

Анасы ону ешитмирди, бүтүн вүчуду[6] хәстәлијин зәифлијиндән әсә-әсә, тагәтсиз ајағынын бирини галдырыб машына минмәк истәјирди.

Her mother didn't hear her. With her whole body trembling with the weakness caused by her disease, she lifted one of her legs wishing to get into the car.

Дизин-дизин сүрүнүб анасына чатмышды, ајагларыны гучаглајыб јерә јıхмышды, нәфәси кәсилә-кәсилә башдан ајаға өпүрдү. Сонра бир дә бахыб көрдү бајагдан бәри јерә јıхыб өпдүјү көрпә ушағды, бәләјин ичиндән зорла чәкиб чыхардығы әлләрини ағзына салыб әмә-әмә динмәз-сөјләмәз она бахыр.

She caught up with her mother, crawling on her knees; she hugged her legs and collapsed on the ground; finding it hard to breath, she was covering her with kisses. Then she looked again and saw that it was a baby where she had collapsed and was kissing; the baby released his hands from the swaddles with an effort and put them into his mouth; he was sucking them and looking at her in silence.

Әтрафына бахды. Машынын гапысы чырпылыб јола дүшдү. Јад адамлар јајлыгларыны чыхарыб машынын архасынча јелләдиләр. Машынын ардынча лопа-лопа гар төкүрдү вә машын гарын ағлығында көздән итирди. —Ана! Ај ана…

She looked around. The door of the car banged, and the car started. Strange people took their kerchiefs off and waved them at the car. There was snow falling in big flakes behind the car, and soon it was out of sight, hidden in the whiteness of snow. "Mother, Mother…"

Ојаныб јан—јөрәсинә бахды. Гызы ағзы јарыачыг јатмышды. Һава һәлә ачылмамышды.

She awoke and looked around. The girl was sleeping with her mouth half-open. The weather had not cleared up yet.

Көзләрини јумуб, нәфәсини сахлајыб, јенә бајагкы јухусуну бирчә-бирчә јадына салды. Бу да дағылан чивәни бир јерә јығмаг кими бир шеј иди.

She shut her eyes, held her breath, and began to restore the fragments of her dream. It was like trying to gather spilled mercury.

Гәһәр боғазыны тутду, үзүнү сәси чыхмасын дејә балыша басыб ағлады.

The rage stuck in her throat and, to prevent her shrieks from coming out, she threw herself on the pillow and burst out crying.

Өлүмүндән сонра бу алты ил әрзиндә биринчи дәфәјди анасынын үзүнү бу гәдәр дәгиг көрүрдү. Демәк бу кечә бир нечә дәгигә бундан әввәл анасы илә көрушмүшдү…

That was the first time in the six years since her mother's death that she had seen her face so distinctly. So, that night, just a few minutes before, she had met with her mother…

Бир нечә күн бундан әввәл јухулар һаггында, бәдәни ваһимә ичиндә үшүјә-үшүјә охудуғу мүлаһизәләр јадына дүшдү:

She remembered with a cold chill, her body trembling, what she had read about dreams a few days ago.

"Əслиндә сиз өзүнүз јухуда көрдүјүнүз адамларын јухусуна кирирсиз."

"Basically, you yourself enter the dreams of the people whom you dream about."

Демәли анасынын јадына дүшмүшдү, анасы дарыхырды онун үчүн. Белә фикирләшәндә јенә көзләри долуб бошалды. Јадына јухуда ағлаја-ағлаја анасына дедији сөзләри дүшдү, үрәји әзилди. Көрән анасы билди ки, онсуз јашаја билмир, онсуз һеч нәји мә'насы јохдур,—гардаш-бачысы да, әри дә, ушаглары да?!

So, her mother remembered her, she was missing her. Thinking about it her eyes were filled with tears again. She recollected the words which she had said to her mother in the dream and her heart was broken. So, Mother knew that she couldn't live without her, that everybody—brothers, sisters, husband and children—was meaningless without her.

Фикирләшди ки, даһа о јан-бу јаны јохдур.[7] Онсуз јашаја билмир. Буну бирдәфәлик ачыг-ајдын бојнуна алсын.[8] Даһа күндә бир шеји бәһанә еләјиб чамаатын күнүнү гара еләмәсин. Ән чох да евдәкиләрин ганыны зәһәрә дөндәрмәсин.[9] Бир ара бејнинә јеритмишди ки, мүаличәси олмајан бир хәстәлијә тутулуб. Онда һамы бир-биринә дәјди, һәкимләр бир-биринин ардынча онлара төкүлүшдү, дава- дәрман, чүрбәчүр отлар, јарпаглар јығылды. Сонра нәдәнсә әринә нифрәт еләмәјә башлады. Һәјатында әријлә бағлы бүтүн хошакәлмәз[10] анлары бејниндә бирләшдириб өзүнә фачиәли бир тале јаратды вә бүтүн уғурсузлугларыны, анасынын өлүмүнү белә әријлә әлагәләндирирди. Сонра да бүтүн дүнјаја нифрәт еләди. Чүнки һеч кәс ананы әвәз едә билмирди.

She couldn't carry on like this any longer, she thought. She can not live without her. She has to say that to herself frankly, once and for all. She must not make excuses and darken other people's days any more. First of all, she mustn't poison her kinfolk's blood. There came a moment when it seemed to her that she had picked up an incurable illness. Everybody was making a fuss about it, doctors kept pestering her one after another, drugs and other means of healing, various herbs and leaves were picked up. Then she developed an inexplicable disgust towards her husband. She summed up all the unpleasant moments of her life related to her husband, made up a tragic fate for herself and kept associating all her misfortunes and failures, including her mother's death, with her husband. Then she began to hate the whole world, because no one could replace her mother.

Буну анасы өзү дә һәмишә дејирди. Хәстә вахты јорған-дөшәјә пәрчимләнәндә анасынын бирчә истәји ону һәмишә јанында көрмәк иди. О бири отагда бешчә дәгигә ләнкијән кими анасынын хәстәликдән онсуз да бозаран үзү[11] бир аз түндләширди, нәфәси ағырлашырды, гашларыны чатыб инчик үзүнү дивара чевирирди, узун мүддәт сусурду сонра елә үзү дивара: "Сәнә мән лазымам"—дејирди.

That is what Mother herself used to say. The main desire she had during her illness, trapped between a blanket and a mattress, was to see her daughter nearby all the time. Any time when she stayed in the next room five minutes extra, her mother's face, already ash-colored because of the illness, would become still darker, her breathing heavier; she would frown, turn her exhausted face towards the wall, remain silent for quite a while, and then say without turning, "You need me."

Һә, анасы буну хәстәлијиндән габаг да, сағлам вә күчлү вахтларында да она мәһәббәт долу көзләрлә баха–баха[12] дејирди.

Mother used to say the same words before her illness, when she was healthy and strong, and she had looked at her with eyes full of love.

Бир дә јадына кәлир анасы чан верәндә: "Тәкчә сәнә көрә өлә билмирәм"—демишди она.

She remembered her mother, while taking her last breaths, saying, "It's only because of you that I can't die," when she was at the point of giving up the ghost.

Нијә тәкчә она көрә?—фикирләшди. Она көрә ки, ону о бири дөрд ушағындан чох истәјирди? Өзүнә охшадырды ону, нәди? Өз чаванлығына охшадырды бәлкә?!

"Why only because of me?" she thought. "Because she wanted me more than her other four children? Or I reminded her of herself? Or, perhaps, I reminded her of her young years?"

Һисс еләди ки, бәдәнинә сојуг тәр кәлди. Һә, јәгин еләјди. Буну анасы дәфәләрлә ичини чәкә-чәкә, онун үзүнә, бојнуна, әлләринә кәдәрли көзләрлә баха-баха, сонра сачларыны әлинә алыб ејнәјини көзүнә тахыб сачы ишыға тута-тута:—Сачлар да мәнимкиди.—дејирди.

She felt cold perspiration on her body. Yes, probably it was true. Mother used to sob and look at her face, neck, and hands with sad eyes; then she would take the daughter's hair in her hands, put her eyeglasses on, turn the hair against the light and say, "That hair was mine, too."

Балышын үзү исланмышды. Гызы онун һычгырыгларындан нараһат олуб јухулу-јухулу үзүнү туршутду, чөнүб јорғаны башына чәкди.

The pillowcase became wet. The daughter was troubled by her mother's sobbing, her sleeping face became twisted, she turned around and pulled the blanket over her face.

Фикирләшди ки, көр[13] бир јухулар нә гәдәр дәгигди.

She thought about how precise the dreams were.

Анасы ону гојуб кедирди. О да танымадығы, јад адамларын ичиндә, тәмтәк галырды. Һәр шеј нечә дәгиг иди.

Mother was deserting her. She was among total strangers, absolutely alone. Everything was perfectly lifelike.

Сонра анасынын үзү јенә бүтүн дәгиглији илә көзүнүн габағына кәлди. Анасы үзүндәки һәмишә диггәтли, гајғылы ифадәсијлә она гулаг асырды.

Then her mother's face appeared in front of her eyes with a complete distinctiveness. Her mother was listening to her with that always attentive and careful expression of hers.

Архасы үстә узанмышды дејә көзүнүн јашы кичкаһы илә ахыб гулагларына долду.

She stretched herself on her back, and tears began to flow down her temples and fill her ears.

Анасындан сонра һеч ким она бу чүр гулаг асмырды. Һеч кимин буна һөвсәләси, сәбри чатмырды.

Nobody had listened to her like that after Mother. Nobody had the patience to tolerate her.

Јенә көзләри долуб-бошалды.

She cried her eyes out again.

Фикирләшди ки, анасыјла бағлы кечирдији бүтүн бу мәшәггәтләр ана-бала мүнасибәтиндән чох севкили мүнасибәтинә охшајыр.

She thought that all the sorrows which she had been living through with her mother made their relations seem even closer than the normal ones between mother and daughter.

Буну əри дə бир дəфə демишди. Бир дəфə јенə һəмишəки кими отурдуғу јердə көзлəри долуб ағлајанда, əри гашларыны чатыб дəрдли–дəрдли сигарет чəкə-чəкə: “бу ана-бала мəсəлəси дејил,” демишди. Онда бəс нəјди?! …фикирлəшди. Анасы ким иди, даһа доғрусу кими олмушду?!

It was her husband who once said that. Once, when she was sitting at her place, crying, her eyes overflowing with tears, he frowned and said in a fit of temper, smoking his cigarette: “After all, it’s not a matter of a mother and a daughter relationship.” But what was it?—she thought. Who was Mother, to be exact, who had she become?

... Анасы чан верəндə,[14] чаныјла əллəшə-əллəшə, бир көзү онда гала-гала: “... һəлə мəним үчүн бурнунун учу көјнəјəчəк ...” демишди, сонра да нəфəсини ағыр-ағыр дејиб, көзүндəн гəзəб јаға-јаға: “... əлə көјнəјəчəк, əлə көјнəјəчəк ...” дејиб сусмушду.

When Mother was passing away, when she was taking leave of her soul, she said with one eye fixed on her daughter: “She is going to cry her eyes out after my death.” Her breathing became heavy, her eyes became inflamed with rage; she added “cry out, cry out” and became silent.

Галхыб јеринин ичиндə отурду, гулагларыны бошалтды. Сонра дуруб башмагларыны кејди, о бири отаға кечди.

She sat up on the bed, cleaned the tears out of her ears. Then she stood up, put her shoes on, and went into the next room.

Əри бу отагда јатмышды. Кəлиб əринин гаршысында отурду, бир хејли гаранлыгда белəчə отура-отура əринə бахды.

Her husband was sleeping there. She came and sat down in front of him in the dark, and remained seated like that for quite a while.

Əри јухуда нə көрүрдүсə, чох чидди бир көркəм алмышды. Гашларыны дүјүнлəјиб əллəрини гарнынын үстə чарпазламышды. Елə бил гəбулдајды, киминсə дəрдинə чандəрди гулаг аса-аса фикрə кетмишди.

Whatever her husband saw in a dream, he always acquired a quite solemn expression. He had knit his eyebrows and crossed his hands on his stomach. He looked as if he had fallen into thinking while listening to the story of someone’s mischief in his reception room.

Əлини еһмалча əринин алнына чəкди ки, ојансын. Əрини ојадыб анасыјла көрүшдүјүнү данышмаг истəјирди. Əри көзүнү ачыб тəəччүблəнмəдəн:
—Нијə јатмырсан?—деди.

She put her hand on her husband’s forehead cautiously, to wake him up. She wanted to wake him up and say that she had seen Mother. He opened his eyes and asked without surprise, “Why aren’t you sleeping?”

Əри белə дејəндə јенə көврəлди һөнкүрүб үзүнү тутду.

When he asked that, her eyes became pools of tears again, she burst out crying and seized her face.

—Нолуб?[15]

“What’s the matter?”

Əри галхыб јеринин ичиндə отурду, ону гучаг- лајыб синəсинə сыхды:
—Јенə ону көрдүн?

He sat up on the bed, hugged her and pressed her against his chest.
“Did you see her again?”

Башыны тəрпəдиб “һə” деди. Əри ичини чəкиб бир мүддəт отурдуғу вəзијјəтдəчə галды, сонра узаныб онун башыны синəсинə сыхды, сығаллады вə даһа һеч нə демəди.

She said “yes” with a nod. Her husband choked and remained in the sitting posture for some time, then lay down, her head on his chest; he was stroking it saying nothing.

—Бу дəфə…дəгиг көрдүм үзүнү…елə бил көрүшдүм онунла.

“This time…I saw her face quite distinctly…as if I had met her.”

Әри даһа динмирди, башыны да тумарламырды. Еләчә динмәз-сөјләмәз, узандығы јердә тавана бахырды.

Her husband didn’t utter a word, nor did he caress her head any more. He was absolutely silent, staring into the ceiling from the place where he lay.

Ағлајыб сусду, әринин исти синәсиндән, сакит нәфәсиндән һисс еләјирди ки, она јазығы кәлир[16] Јазығы она көрә кәлир ки, он беш јашында атасыны итирмишди, бир аз сонра анасыны. Бир дә она көрә ки, зәиф иди, тез-тез үрәји ағрыјырды. Һеч нәдән һәзз алмырды, севинмирди, үрәји ачылмырды. Бир дә она көрә ки, гарадинмәз иди.

She cried and then remained silent, she felt compassion coming from her husband's warm chest, from his quiet breath. He was compassionate because he had lost his father at the age of fifteen; his mother had died only a bit later. Another reason was that he was weak and very often was depressed. Nothing could perk him up or make him happy. Occasionally he was taciturn, he was rarely lighthearted.

Әри бүтүн бунлары дәфәләрлә, анасыны јухуда көрүб ағлајанда демишди она.

Her husband used to tell her many times that he had had dreams about her mother; he cried at those moments.

Гәрибә бурасыјды ки, әри бирчә анасы барәдә һеч нә демирди. Елә бил танымырды ону. Ја да бәлкә зәһләси кедирди[17] анасындан?! Сонра да фикирләшди ки, нәјә көрәсә зәһләси кетмәлијди ахы?! Һеч вахт бир-бирини инҹитмәмишдиләр, сөзләри чап дүшмәмишди.[18]

The strangeness of the whole thing was that her husband never talked about Mother—as if he had never known her. Or maybe he had an aversion to her? She started wondering where, after all, that aversion could come from. They’d never offended each other, there hadn’t been a single bad word said between them.

Јох, зәһләси кетмәјинә кетмирди, амма нәјдисә, бурасыны дәгиг һисс еләјирди ки, анасынын өлүмүндән сонра анасындан сөз дүшәндә әринин көзләри ири-ири ачылырды, үзү дәјиширди. Елә бил әри ваһимәләнирди.

No, the whole thing was not because of aversion, but whatever it could be, she felt sure that whenever after Mother’s death her name was mentioned in a conversation, her husband’s eyes opened unnaturally wide, his face changed as if he were mortally terrified.

Бәлкә она көрәјди ки, анасы өлүмүндән сонра онлара раһатлыг вермирди, күнашыры јухуларына кириб каһ күсүрдү, каһ ағлајырды, каһ үзүнү дивара чевириб сусурду.

Maybe it was because Mother hadn’t left them alone after her death; in dreams she came up to them once every two days, quarreling or crying or keeping silent with her face turned to the wall.

Бир дә анасы дејәсән ахыр вахтлар әринин дә јухусуна кирмәјә башламышды. Ахыр вахтлар әри кечәнин јарысы дуруб мәтбәхә кечирди, орда ишығы јандырыб сигарет чәкирди, ја да ојаныб елә јеринин ичиндә узана-узана тавана бахырды…

It looked like, recently Mother has begun to penetrate the husband’s dreams too. Recently her husband started getting up after midnight and walking to the kitchen; there he turned the light on and smoked; or, otherwise, he stayed awake lying stretched out on his bed staring at the ceiling…

Әри нә фикирләшдисә, башыны әјиб онун алнындан өпдү, сонра јенә сачыны тумарлады. Бир мүддәт беләчә башы әринин синәсиндә динмәз-сөјләмәз узандылар.

Whatever her husband might think inwardly, he pulled her head to himself, kissed her forehead, then caressed her hair again. They stayed mute for a while, her head rested on his chest.

—Билирсән нә фикирләширәм?!—әринин онсуз да галын сәси јатыб дурандан сонра лап кобудлаш мышды.
—Дејирәм бәлкә бағ алаг?

—Бағы нејнирик?[19]

—Орда тојуг-чүчә сахлајарсан, бостан дүзәлдәрәм, тәмиз һава…әсәбләрин сакитләшәр.

Галхыб отурду, ағламагдан шишиб кичишән көзләрини овду. Сонра әринин үзүнә бахды. Әринин үзү чох сакит иди. Һәм дә дејәсән јухусу кәлирди.

—Тојуг-чүчәнин әсәбә нә дәхли вар?[20]

Буну ејнилә анасы кими деди вә јенә көз јашы ичиндә боғулду. Әринин көзләри ири-ири ачылды. Дејәсән анасынын сәсини о да ешитди.

Дејиләнә көрә өлүмүндән сонра ананын руһу гызына кечир. Демәк анасынын руһу ичиндәјди. Ахы өзү дәгиг һисс елəјирди ки, һәр шеји ајры чүр көрүр, илләрлә таныдыгларыны елә бил тәзәдән танıјыр, хошу кәлдикләриндән зәһләси кедир, зәһләси кетдијиндән хошу кәлир.

—Бағ-зад лазым дејил мәнә…үмумиијјәтлә һеч нә истәмирәм…

Әринин үзүнә бахды. Әринин үзүндә нәјә көрәсә күнаһкар адамы ифадәси јаранмышды.

Ишә һәмишәкиндән тез кәлмишди. Хидмәтчи арвад ону көрүб үстүнә јериди, јәгин јенә пул вермәк вахты иди.

—Хош кәлдин,[21] гадан алым нә јахшы[22] белә ертәдән кәлибсән?

—Һеч, елә-белә.

Сонра бирдән истәди арвады гырағa чәкиб бу кечәки јухусуну даныша, анасындан даныша, ағлаја. Амма бахыб көрдү хидмәтчинин әјниндәки палтары чирклиди, әлиндә дә үрәкбуландыран бир рәнкдә чиркли әски тутуб.

"Do you know what I'm thinking about?" Her husband's naturally harsh voice was even harsher because he had just woked up. "Let's buy a garden."

"What do we need a garden for?"

"You'll take care of hens and chicks, and I'll cultivate an orchard…the air is clean, your nerves will calm down."

She sat up and rubbed her eyes, which were swollen and itching from crying. Then she looked into her husband's face. It was very calm. Besides, he seemed to be sleepy.

"What do fowls have to do with the nerves?"

She said that exactly in her mother's manner, and drowned in tears again. Her husband's eyes opened widely. It seemed as if he also heard her mother's voice.

There is a saying that after a mother's death her spirit passes to her daughter. So, Mother's spirit is inside her. After all, she felt that she saw everything in a different light, that people whom she had known for ages seemed to be new acquaintances to her; she was disgusted with the things she used to like, and liked the things she used to hate.

"I don't need any garden. I don't want anything at all."

She looked into her husband's face. It somehow wore the expression of a guilty person.

She came to her office earlier than usual. On seeing her, a service-lady came up to her; probably it was time to pay again.

"Welcome, my dear…why did you come so early?"

"Oh, I don't know."

Then she felt a keen desire to take that woman aside and tell her about her nightly dream, tell about her mother, and cry. But she looked at her and saw that the woman's clothes were dirty, and there was a dirty rag in her hands; it was of a color that could turn one's stomach.

Кәлиб отағыны ачды. Столунун үстү кағыз-куғузла долуjду. Дүнән нәсә jазмышды, чызмағара[23] еләмишди, куjа бу күн нәсә еләмәлиjди, һара зәнк вурмалыjды, һараса кетмәлиjди.

Һәр шеj елә бил әлли ил бундан әввәл jазылмышдыр. Фикирләшди ки, бүтүн бунларын нә дәхли вар иди она?! Лап елә столун, бу отағын, үмумиjjәтлә бу идарәнин нә дәхли вар иди она?!

Үрәjи сыхылды. Бәлкә дуруб кетсин евә?! Сонра дүшүндү ки, әслинә галса, евин да она бир дәхлиси jохду.

Фикирләшди ки, белә кетсә, бүтүн бунларын ахыры нолачаг?! Дәли олачаг бәлкә?! Jа дәли олачаг, jа да анасынын jанына кедәчәк.

Анасыны онсуз да күнашыры jухусуна кирирди. Каһ дағын башындан, каһ мешәнин дәринлиjиндән, каһ да дәнизин ортасындакы тәнһа, балача ададан әл еләjиб ону jанына чағырырды.

О да кедиб-кедиб анасына чата билмирди. Каһ суда боғулурду, каһ тәләjә дүшүрдү, каһ аjаглары тутулуб кеjиjирди, ону jеримәjә, анасына чатмаға гоjмурду.

Jенә отурдуғу jердә көзү долду. Көзүндән бир киләjаш сүзүлүб столун үстүндәки кағыза дүшдү, мүрәккәблә jазылмыш һәрфләри jаjды, әjиб-үjдү.

Сонра әлләрини столун үстүнә гоjуб бахды. Әлләри гочалмышды. Бармаглары анасынын бармагларына охшаjырды. Буну һамы деjирди. Деjирдиләр сәси дә анасынын сәсинә охшаjыр.

Астадан: А…а…а—деди вә jенә анасынын сәсини ешитди.

She unlocked the door of her room. The table was buried under papers. Yesterday she had written something with indistinct scrawls as if she had to do something today, call someone, go somewhere.

She felt as if she had written all that fifty years ago. She was wondering what it all had to do with her. What does this room, this table, this office in general, what does it have to do with her?

Her heart was racked with grief. Maybe, the best thing to do is to get up and go home? But, she thought, basically she has no tie with her home either.

She was wondering what would be the outcome off all this. Perhaps, she would go crazy? Yes, either she would, or she would follow her mother.

Anyway, her mother came in her dreams every other day. She was waving at her, luring her from the top of a mountain, or from a forest thicket, or from a small, lonely island surrounded by the sea.

And she would keep on going and failing to reach her mother. At times she would drown in the water, she would get trapped, or her legs would get paralyzed and wobble, stopping her from reaching her mother.

Again her eyes were full of tears just at the place where she sat. One of the drops rolled down from her eye and fell on a paper that was on the table; ink-written letters smeared and ran.

Then she put her hands on the table and looked at them. The hands had become old. The fingers resembled her mother's. Everybody kept saying that. People also said her voice was pretty much like her mother's voice.

She said "A…a…a" quietly and heard her mother's voice again.

Сонра фикирләшди ки, бәлкә гәбиристанлыға кетсин, орда ағласын, ичи јүнкүлләшсин? Јадына дүшдү ки, гәбиристанлыгда һеч вахт ағлаја билмир. Анасынын гара мәрмәрә һәкк олунмуш күлүмсәр үзү, сојуг, тәнһа гәбри, гәбиристанлығын ичи боју әсән кәдәрли күләјин сәси онун ичини һеч вахт тәрпәтмирди, буна көрә дә һәмишә чамаатдан хәчаләт чәкирди. Һамы ағлаја-ағлаја, һөнкүрә- Һөнкүрә, башдашыны өпүб гучаглаја-гучаглаја онун сакит үзүнә бахырды, сонра да һамынын үзүндә нифрәтә охшар бир ифадә јаранырды.

Дүшүндү ки, она көрә ағлаја билмир ки, орда анасынын руһу јохду. Анасынын руһу һардаса һәмишә јахынында олур. Чох вахт ону ичиндә һисс еләјирди. Елә бил ичинә шеһ дүшмүшдү, ја думан чөкмүшдү.Анасы чох вахт кечәләр ичиндә кәдәрли, һәзин сәслә маһны охујурду. О маһныја сакит гулаг аса билмирди. Оду ки, ахшамлар ағламағы кәлирди. Бәлкә дә ағлајан елә анасыјды, көзүндән сүзүлән дә елә анасынын јашыјды?!

Һә, көрүнүр әзаб чәкән анасыјды, о јох. Онун ичиндә јашаја билмирди. Әтә, чана долмаг, јашамаг истәјирди, онун көркәминдә, онун рәнкиндә чаван гадын олмаг истәјирди, ола билмирди.

Селектор[24] зәнк чалды.

Мүдирин чал сачлары алнына төкүлмүшдү. Әлләрини чибинә гојуб креслосуну[25] фикирли-фикирли о јан-бу јана һәрләдә-һәрләдә отурмушду. Ону көрүб дикәлди, стола дирсәкләнди.

—Нечәсиз?

—Бабат.

—Көзүмә биртәһәр дәјирсиз.[26]

Мүдирин кәдәрли үзүнә баханда јенә гәһәрләнди, көзләри долду. Нә исә демәк истәјирди ки, мүдир ондан әввәл данышды:

—Бу күн ики мүәллиф кәләчәк, пешәкар адамды. Планда ујғун бир шеј варса сифариш верин.

She thought, maybe she should go to the cemetery and ease her soul with tears there. But then she remembered that she had never been able to cry in the cemetery. Mother's smiling face engraved on the black marble, her cold and lonely grave, the gloomy sound of the wind blowing through the cemetery didn't touch her soul. This would make her feel ashamed. All people cry and weep there, they kiss and hug tombstones, look at her calm face, and then their faces acquire an expression close to that of disgust.

She thought the reason for her not being able to cry was that her mother's spirit was not there. Her spirit is always somewhere nearby. Often she could feel it inside herself as if some dew or mist penetrated her body. Often Mother sang in a sorrowful, mournful voice at night. She could not listen to that song without emotion. Tears came during the evenings. And what if it was Mother who cried, and the tears flowing from her eyes were not hers but her mother's?

Yes, probably it was her mother, not she herself, who took the whole pain and torture. She couldn't live inside her. She wanted to live in flesh and body. She wanted to be a young woman of her appearance and color but she could not.

The selective phone rang.

The manager's grey hair fell on his forehead. He was sitting in his armchair and rotating it thoughtfully from one side to another, his hands in his pockets. On seeing her, he half-raised, his elbows rested on the table.

"How are you?"

"So-so."

"You look strange."

Again she was on the brink of crying, while looking into the manager's sad face; her eyes were full of tears. She was about to say something but the manager spoke first.

"Today two authors are going to come, these fellows are professionals. If there is anything to coordinate in the plan, place an order with them."

Мүдир бунлары дејиб онун үзүнә бахды.

The manager was staring at her face while saying that.

Ќөзүнүн јашы дијирләниб јанағы боју сүзүлдү.

A tear rolled out of her eye and streamed down her cheek.

— Нолуб сизә?

"What's wrong with you?"

—Һеч.

"Nothing."

—Бикефсиз дејәсән.

"You look sad."

Мүдир чаваб көзләмәдән фикирли-фикирли: —Озүмү пис һисс еләјирәм. Сојугламышам.

The manager didn't wait for the answer and said thoughtfully, "I am not well either; I caught a cold."

Мүдир онун көзүјашлы үзүнә бахды вә елә бил һеч нә анламады, сонра јенә, арада өскүрә-өскүрә тез-тез хәстәләнмәјиндән, зәифлијиндән вә она дәхли олмајан бир хејли шејләрдән данышыб сусду.

The manager looked in her tearful face and didn't seem to understand anything; then, interrupting himself with coughing, he talked swiftly about illnesses, weaknesses and a number of things having nothing to do with her. After that he fell silent.

Евә чатанда һава гаралмышды.[27] Ушаглары ачындан удгуна-удгуна ону көзләјирдиләр.

It was dark by the time she came home. The children were waiting for her, their mouths watering from hunger.

Гапыны чәкиб бағлајан кими јадына дүшдү ки, һазыр хөрәји јохдур. Бир дә јадына әринин дүнән алыб ќәтирдији көзағрыдан гырмызыја чалан әт[28] дүшдү. О әт инди сојудучунун јухары көзүндә гарала-гарала ону көзләјирди. Көзләјирди ки, кәсилсин, доғрансын, ганыны төкә-төкә онун үрәјини буландырсын.[29]

When she was closing the door behind her she realized that there was nothing ready to eat immediately. Besides, she remembered that yesterday her husband had brought some meat which was red because of pre-death fright. That meat which was getting darker was now sullenly waiting for her in the upper freezing section of the refrigerator. It was waiting to get cut and minced and to turn her stomach with with the flowing blood.

Сојунуб әлләрини јуду, әти сојудучудан чыхарыб ијләди, сонра тикә-тикә доғрајыб јуду. Јујулдугча әтин гырмызылығы солду, әт бозарыб ејбәчәр һала дүшдү.

She took off her coat and washed her hands, took meat out of the refrigerator and smelled it, then cut it into pieces and washed it. After washing the red color faded; the meat became grey and took on an ugly appearance.

Ијрәнә-ијрәнә боз тикәләри хырда-хырда доғрады.

She minced those grey pieces with disgust.

Анасынын өлүмүндән бәри әтдән ијрәнмәјә башламышды. Чүнки анасы о бири отагда ағрыдан зарыја-зарыја узананда елә бу чүр боз әт тавада гызардыгча, говурма ији евә јајылдыгча, анасы о бири отагда өдү ағзына кәлә-кәлә өјүјүрдү. Јәгин анасы о күнләр белә дадлы әти једијинә көрә, сағлам иштаһасына көрә она нифрәт еләјирди.

She had become disgusted with meat after her mother's death. The reason was that when her mother had lain in the next room, her body racked with pain, the same brand of grey meat had been fried in the pan in this kitchen, the odor of govurma spreading all around the house; Mother had been giddy from the bile going up to her mouth. Probably her mother had hated her in those days for eating that delicious meat, for her healthy appetite.

Јадына кәлир, эти јејиб гуртарандан сонра анасынын јанына кетмәјә горхурду. Чүнки, онда анасынын көзләриндәки гәзәбдән отурдуғу јердә әријирди, бүкүлүрдү.

She recollects now that she was scared even to approach her mother after eating that meat because she would then be overcome and melt in the rage coming from her mother's eyes.

Өјүјүб таваја јағ салды, әт тикәләрини дузлајыб таваја төкдү, ағзыны өртдү.

Still giddy, she put some butter in the pan, salted pieces of meat and threw them into the pan, covered everything with a lid.

Ґызы јенә столун далында, габағында ачыг дәфтәр, әлиндә гәләм белини әјиб дағ-дивара бахырды. Елә бил диварларда нәсә ахтарырды.

Her daughter was at the table again, her notebook in front of her, her pen in her hands, her back hunched. She was staring into the wall as if she were looking for something there.

Ќәлиб гызынын күрәјинә вурду.

She came up and hit the girl on the back.

—Күрәјини дүзәлт…Јаз!

"Straighten up your back…Write!"

Гызын үзү дәјишди.

The girl's face changed.

—Нә јазым?

"Write what?"

—ЗәҺримар-чор[30]…Нә јазачагсан? Ајын тарихини, "евдә," "тапшырыг нөмрә филан…"[31]

"Crap…What to write? Month, date, at home, exercise number and so on!"

Гызы әјри-үјрү һәрфләрлә ајын тарихини, сонра да тапшырығын нөмрәсини јазыб тәзәдән онун үзүнә бахды.

The girl scribbled down the month, the date, the exercise number and then looked in her mother's face again.

—Нолду? Үзүмә нијә бахырсан?

"What's the matter? Why are you looking at me like that?"

Гызы көзләрини дөјүб тәзәдән китаба бахды вә јенә ејбәчәр һәрфләрлә нәсә јазды.

The girl rubbed her eyes, looked into her book and wrote something with misshapen letters again.

Бир истәди вурсун ушағы. Чүнки әсәбләри тарыма чәкилмишди. Өзүнү күчлә сахлады:

First she wanted to hit the girl. Her nerves were like a stringed bow. She could hardly restrain herself.

—Адам кими јаз!

"Write properly!"

Гыз диксиниб әлини сахлады, сонра јенә, бу дәфә арамла вә диггәтлә јазмаға башлады вә јенә һәрфләри әјиб-үјдү.

The girl became frightened and stopped writing. Then she began writing again, this time quietly and attentively, and again it was just scrawls.

Бу дәфә өзүнү сахлаја билмәјиб ушағын голуну чимдикләди. Чимдикләјәндә орта бармағынын дырнағы галхыб мајадан араланды, сынды. Дырнағынын алтындан ган ахды.

This time the mother failed to restrain herself and pinched the daughter's hand. While pinching, the nail of her third finger became detached from the flesh and broke. The blood flowed from under the nail.

Гызы чивилдәјиб ағлады.

The girl burst into tears.

—Өләсән еlә, нечә ки, мәни өлдүрүрсән, ахырыма чыхырсан![32]

"You'll die like that, you'll kill me dead and wipe me out!"

Әлини голтуғунун алтына сохуб көјнәјә-көјнәјә мәтбәхә кечди, орда өзүнә, бүтүн дүнјаја гарғыш төкә-төкә дырнағыны биртәһәр кәсди, јуду вә бағлады. Сонра тавада гызаран әти гашыгла гарышдыра-гарышдыра фикирләшди ки, һәр шеј писди. Әри дә, ушаглары да, иши дә, әтрафдакы адамлар да, еви дә, бу хөрәк дә.

She put her aching hand under her armpit, hobbled to the kitchen; there, damning herself and the whole world, she cut the nail off clumsily, then washed and bandaged it. "Everything is miserable" she thought, stirring meat in the pan with a spoon. Everything—husband, children, work, people around her, home, and this food.

Әри о бири отагда динмәз-сөјләмәз диванын бир күнчүнә гысылыб көзүнү галдырмадан гәзет охујурду, ачындан удгуна-удгуна сигарет чәкирди. Арадабир говурманын ијинә таб кәтирмәјиб мәтбәхә кирирди, орда ешәләнә-ешәләнә көзучу таваја бахырды ки, көрсүн әтин бишмәјинә чохму галыб.

Meanwhile, her husband cowered on the corner of the sofa in the next room and was reading the newspaper silently, without raising his eyes from it. He was smoking and his mouth was watering from hunger. From time to time, unable to stand the odor of govurma any more, he entered the kitchen and browsed around, the corners of his eyes fixed on the frying pan wondering how soon it would be ready.

Әтинсә бишмәјинә чох галмышды. Әт јаға дүшдүкчә елә бил кет-кедә бәркијиб көнә дөнүрдү. Һисс еләди ки, өзүнүн дә ачындан башы һәрләнир, аз галыр үрәји кедә. Гашыгла гара тикәләрдән бирини көтүрүб үфүрдү, дишләди, әт дишинин алтында резин кими јығылыб -ачылды.

There was still plenty of time before the meat would be ready to be served. Meat, down in the butter, seemed to become hard as leather. She herself felt dizzy from hunger, she was almost ready to faint. She took one of the dark pieces with a spoon, blew at it, bit it; the meat got stuck in her teeth as if it were rubber.

Әри јенә мәтбәхдәјди, архасында дуруб гашыгла чевирдији әт тикәләринә бахырды. Һөвсәләси даралды, керијә чөнүб әсәби сәслә:
—Нәди?—деди.

Her husband was in the kitchen again, he was standing behind her looking at her stirring pieces of meat with a spoon. She lost her patience at last, stepped back and said nervously:
"Now what?"

Әринин үзү дәјишди:
—Һеч, елә-белә…

Her husband's face changed:
"Nothing, just…"

—Елә-белә…Де ки, дөзә билмирәм дә. һәлә бишмәјинә чох вар. Нијә чәрләдирсән мәни? Гарғасан, сичовулсан-нәсән?! Күнорта наһар еләмәмисән?

"Just, just…say I can't wait any longer. It's still gonna take plenty of time to cook it. Why the hell are you on my back? Are you a crow or a rat? Didn't you have your lunch today?"

—Еләмишәм.

"I did."

—Бәс онда нијә дарыхдырырсан мәни?

"Then why are you getting on my nerves?"

Әри ичини чәкиб сојудучуну ачды, ордан колбаса, помидор, пендир көтүрүб стола дүздү, дишләрини чырылдада-чырылдада јемәјә башлады. Әри дишләрини чырылдатдыгча һисс еләјирди нечә әти үрпәнир, ичи әсир.

Her husband sighed, opened the refrigerator, took out some sausage, cheese and tomatoes, put it all on the table and started eating, grinding his teeth. Her very flesh and insides shuddered from the grinding.

—Чырылдатма дишини.

Әри ағзындакы јемәји сахлајыб нифрәтлә она бахды, сонра әлиндәки, бычаг-чәнкәли стола чырпыб ајаға галхды, о бири отаға кечиб гапыны чырпды.

Јенә көзләри долду. Нифрәт еләјир һәр шејә, јашамаг истәмир. Аллаһын рәһми кәлсин,[33] асан өлүм көндәрсин она.

Дүшүндү ки, демәк белә чыхыр ки, јашаја билмәјән анасыды вә анасы она көрә јашаја билмир ки, өзү өзүнү истәјир.

Башында аләм бир-биринә гарышды, кичкаһыны овуб фикирләшди ки, нәһајәт һәр шеји чох дәгиг баша дүшдү. Јашаја билмәјән, онун күнүнү дә көј әскијә бүкән, анасыны истәјән, елә анасы өзүдү…

Таванын ағзыны өртүб отурду, башыны әлләри арасына алыб ағлады. Јадына ахшамлар ишдән гајыданда анасынын столун үстүнә јанбајан јығдығы хөрәкләр дүшдү. Анасы хөрәкләри дүзүб онунла үзбәүз отурурду, сакит көзләрлә онун ачындан үзүлә-үзүлә тикәләри аз гала дири-дири уда-уда јемәјинә бахырды, сонра да күлүмсәјиб:

—Јахшы чејнә, тәләсмә,—дејирди.

Сонра анасы чај кәтирирди. О да дојуб чај ичә-ичә күн әрзиндә нә олмушдуса һамысына бирчә-бирчә, бүтүн тәфәррүатыјла данышырды.

Данышдыгча сөзләри анасынын көзүнүн ичиндән кечирди. Анасы елә бил онун бүтүн сөзләрини бир-бир јејирди, удурду. Ачысы оланда үзү туршујурду, ширин оланда көзләријлә күлүмсәјирди.

—Ана…

Буну гызы деди. Мәтбәхин гапысында үркәк-үркәк дајаныб она бахырды.

“Don’t grind your teeth,” she said.

Her husband stopped chewing what was in his mouth, looked at her in indignation, then banged his fork and knife down on the table, stood up, went to the next room and banged the door.

Her eyes were full again. She hated everything, she did not want to live. God have mercy on her, let Him send a light death to her.

So, she thought, basically it is Mother who doesn’t want to live, and she can’t live because she wants herself.

She put the whole world topsy-turvy in her brain, rubbed her temple and realized that finally she had understood what it was all about. It was her mother who could not live, whose life was without sunshine, it was Mother herself who wanted her own mother…

She put the lid on the pan, seized her head in her hands and burst into tears. She remembered how, when she used to come from work in the evening she had found the food already on the table, put there by Mother’s hand. Having arranged the dishes, Mother would sit face to face with the daughter and look calmly at how she ate, driven by hunger, swallowing bits almost without chewing them. Then she would smile:

“Chew them properly, there is no rush.”

Then her mother would bring tea. And, being already full, sipping tea, she would tell about everything that happened during the day down to the slightest details.

While she was talking, the words penetrated into the very core of her mother’s eyes. Her mother seemed to be eating, swallowing all the words. When she was upset, her face took on a sour expression, but when she was in a good temper her eyes smiled.

“Mom…”

That was said by the girl. She was standing at the kitchen door and looking at her timidly.

—Кәтир бахым.

Көзләрини голујла силиб тапшырығы охуду вә һеч нә баша дүшмәди, дәфтәри өртүб гызына узатды.

—Јахшыды.

Кечә о бири отағдан әринин јухулу сәсинә ојанды. Әри сәси титрәјә-титрәјә киминләсә јухуда вурушурду:

—Чых кет! Кет дејирәм сәнә.—Сонра әри јалвармаға башлады. —Јалварырам сәнә…кет…јазығын кәлсин бизә. Нә истәјирсән ахы?

Үрәји әсә-әсә баша дүшдү ки, анасы инди дә әринин јухусуна кириб. Анасы әринин јухусунда ону ири, гара тора салыб ағзыны бағлајырды, сонра дәниздә сујун алтына басыб орда нәфәси кәсиләнәчән боғурду. Ахыр нәјдисә әри јорған-дөшәјин ичиндә елә чапалајырды, елә бил тора дүшмүшдү, чыха билмирди.

Сонра әри јухуда гырыг-гырыг ағлады вә сусду. Дејәсән дәрин јухуја кетди. Дејәсән анасы әрини өлдүрүб раһатланды, ағ ајагларыны суја чырпа-чырпа үзүб адасына кетди.

Бүтүн бәдәни кичиширди. Әсәбиләшәндә бәдәнинә һәмишә белә кичишмә кәлирди. Бөјрү үстә чөнүб гаранлыгда гызына бахды. Гызынын јухудача ағзы бүзүлмүшдү. Гызы бир мүддәт беләчә көзүјумулу галды, сонра елә јухуда икән һычгырыб ағлады.

Үрәји әзилди. Гызын башыны сығаллајыб чохлу-чохлу өпдү.

Сонра нә вахтса јухуја кетди вә јенә дүнәнки јухусунун ардыны көрдү. Гәрибәси бујду ки, бу дәфә јухуда өзү билирди ки, һәр шеј јухуду.

Јенә һәмин машын кедирди, ондан узаглашырды. Јенә машынын ардынча лопа-лопа гар јағырды. Машын ағлығын ичиндә кичилирди, балача нөгтәјә дөнүрдү. Сәси бомбош шәһәрә дөнүб экс-сәда верирди.

"Bring it over, I'll take a look at it."

She rubbed her eyes with her hand, read an exercise, understood nothing there, shut the copybook and handed it to the girl.

"Good."

At night she was awakened by a sleepy husband's voice from another room. Her husband was quarreling with someone in a dream, his voice was shaking.

"Get away from here! I say, get out!" Then he started begging. "I beg you, get away, have mercy on us! What do you want from us, after all?"

With a trembling heart she understood that this time her mother had come into her husband's dream. In the dream his mother-in-law trapped him in a big black net, tied it, pushed him under the surface of the sea and drowned him until he stopped breathing. Whatever it was, he buried himself in his bedding so deeply that he couldn't set himself free, as if he were in a real net.

For some time, the husband was sobbing intermittently and then fell silent, probably sank into deep sleep. Probably her mother was satisfied that she had killed her son-in-law; she went to her island splashing water with her white legs.

There was itching all over her body. It always itched that way whenever she was nervous. She turned to her side and looked at the daughter in the dark. The girl pursed her lips in her sleep. She kept that grimace for a while, then she hiccupped and began to sob.

Her heart melted. She stroked the girl's head and rained kisses upon her.

Then she fell asleep for a while and saw the end of yesterday's dream. Strangely enough, this time she herself in the dream understood that it was all a dream.

Her heart was melting at the same time that the car became smaller and disappeared into the whiteness. Again it was the same car moving away from her. Behind the car again big snowflakes were falling. Her voice scattered around the empty city and was echoed:

—Ана…ана…ана!…

Сонра ағлајыб-ағлајыб анасыны өлмәјә јола салмаға кәлән адамлара бахды. Адамларын һеч бирини танымырды. Һамы сојуг тәбәссүмлә она бахырды. Анасы да бурдајды, танымыдығы јүзләрлә адамын ичиндә дајанмышды.

Анасынын сачы ајры чүр иди, әјниндә гәрибә палтар варды. Үзү дә ајры чүр иди. Елә бил һеч вахт хәстә олмамышды.

Бир дә анасы она елә бахырды, елә бил ону танымырды. Әлиндәки ири јелпинчи тәрпәдә-тәрпәдә, сојуг тәбәссүмлә күлүмсәјирди.

Сонра бирдән баша дүшдү ки, анасы ону көрмүр. Анасы о бири адамларла биркә ондан бир аддым аралы нәјәсә бахырды.

Истәди инилдәјиб анасыны чағыра. Сонра баша дүшдү ки, анасынын да о бири адамлар кими она һеч бир дәхли јохду. Онда үрәји елә сыхылдыб аз галды дајана. Даһа доғрусу дајандығы күчә сыхылды, даралды.

Сонра көрдү ки, сән демә бајагдан бәри дөрдкүнч, дамдар отағда тәк-тәнһады. Отағын нә гапысы вар, нә пәнчәрәси. Дәһшәтдән, ваһимәдән һансыса һејванын сәсинә охшар вәһши бир сәслә улады. Улаја-улаја тавана бахды.

Таван да јох иди. Таванын әвәзинә сајсыз-һесабсыз улдузларла долу гапгаранлыг, уҹсуз-бучагсыз көј үзү иди.

Нәфәси дарала-дарала ојаныб гаранлыға бахды. Әри јанында отурмушду, әлини онун тәрли алнына гојмушду.

Јәгин онун сәсинә ојаныб кәлмишди. Галхыб јеринин ичиндә отурду. Үрәји галхырды.

—Дејәсән бојнума ушаг дүшүб.[34]

Гаранлыгда әринин көзләри күлдү. Сонра бир мүддәт икиси дә һејсиз бир-биринә бахдылар.

Һава ишыгланырды.

"Mother…Mother…Mother!…"

She cried for some time and then looked at the people who had gathered to set her mother on her last journey. She didn't know anyone. They were all smiling coldly looking at her. Her mother was also there, standing among hundreds of strangers.

Her mother's hair was different, and she was wearing strange clothes. Her face was different too; she looked as if she had never been sick.

Suddenly Mother looked at her as if they'd never been acquainted. She was fanning herself with a large fan and smiling coolly.

Then suddenly she realized that Mother didn't see her. Mother was standing aside from her together with those people and staring at something.

She was tormented with the desire to call her. Then she realized that Mother, as well as the other people, had nothing to do with her. Her heart shrank and almost stopped beating. To put it more exactly, the street where she was shrank and narrowed.

Then she saw she had been quite alone in a tiny, four-cornered room for quite a while. There were neither doors nor windows there. Scared and terrified, she began to howl with a terrible voice resembling that of an animal. Still howling she looked at the ceiling.

There was not any ceiling. Instead of it there was an endless, raven-black sky with an uncountable number of stars in it.

She took in her breath, woke up and stared in the darkness. Her husband sat beside her and put his hand on her wet forehead.

Probably he had been awakened by her voice and came. She sat up on the bed. Her heart perked up.

"Looks as if I am expecting."

Her husband's eyes smiled in the dark. Then they both were staring at each other, powerlessly for a while.

The day was breaking.

Notes

[1] **Ана**: mother. According to the plot of the story this word may refer both to the late mother of the heroine and the heroine herself.

[2] **Бозумтул**: greyish, light-grey.

[3] **Нәфәсини ичинә чәкмәк**: to gasp. **"Чәкмәк"** renders the general idea of moving, both in a direct and a figurative meaning, and is used in a large number of expressions.

[4] **Гапынын ағзында**: in the mouth of the door. As in many other languages, the word for "mouth" in Azerbaijani is often used in the meaning of "entrance," "door," "inflow," "outflow" etc.

[5] **Муғајат олмаг**: to take care of someone, to protect.

[6] **Вүчуд**: being, essence.

[7] **О јан-бу јаны јохдур**: there is no this or that side; there is no way out.

[8] **Бојнуна алмаг**: to take on one's neck; to take responsibilities for something, to look the situation straight in the eye.

[9] **Евдәкиләрин ганыны зәһәрә дөндәрмәсин**: Let [her] not turn her kinsfolk's blood into poison.

[10] **Хошакәлмәз**: to one's liking, unable to come; unpleasant.

[11] **Анасынын хәстәликдән онсуз да бозаран үзү**: mother's from illness without it grey becoming face; here "**онсуз**" (without it) denotes that an additional action or quality is added to an existing one.

[12] **"Баха-баха," "отура-отура," "чәкә-чәкә"**: "looking-looking," "sitting-sitting," "smoking-smoking"; duplication of non-finite verbal forms with "a," **"ә,"** before finite verbs is very frequent in colloquial Azerbaijani when referring to an additional action which accompanies the main one. Sometimes such a duplicate form is followed by an **"ыб," "иб," "уб," "јуб"** non-finite verb, which is placed before a final verb.

[13] **Көр**, **бах**: see, look; often used as introductory words, especially in the spoken language.

[14] **Чан вермәк**: to give soul; to pass away.

[15] **Нолуб** = **Нә олуб**: what's the matter.

[16] **Јазығы кәлмәк**: to come poor; to pity someone.

[17] **Зәһлә кетмәк**: to hate, to feel disgust, aversion.

[18] **Сөзләри чәп дүшмәк**: to go obliquely down; to quarrel, to be at odds.

[19] **Нејнирик**: what do we need it for?

[20] **Нә дәхли вар**?: what does it have to do [with]?

[21] **Хош кәлдин**: lovely you came; Welcome!

[22] **Нә јахшы**: What good?; Why in Heaven's name?

[23] **Чызмағара**: scrawls.

[24] **Селектор**: special phone lines of high quality used only by the political elite. Ordinary telephone communication is usually of extremely poor quality.

[25] **Кресло**: armchair (Russian).

[26] **Көзүмә биртәһәр дәјирсиз**: in my eye in a wrong way you touch; someone put an evil eye on you; you look disturbed or ill.

[27] **Һава гаралмышды**: the air became black; it became dark.

[28] **Көзағрыдан гырмызыја чалан әт**: from fear becoming red meat. Slaughtering an animal at the moment when it realizes that it is about to be killed is said to result in meat which is red.

[29] **Үрәјини буландырсын**: it will make her heart giddy; she will feel sick.

[30] **Зәһримар-чор**: poison snake, murrain; exclamation comparable to "to hell with it."

[31] **Филан**: so-and-so, such-and-such, this-and-that, etc.

[32] **Өләсән елә**, **нечә ки**, **мәни өлдүрүрсән**, **ахырыма чыхырсан**: you will die, how that, me you are killing and go out into my end; you'll die, that's it, you'll kill me dead.

[33] **Аллаһын рәһми кәлсин**: let Allah's grace come [upon her], may Allah take pity [upon her].

[34] **Дејәсән бојнума ушаг дүшүб**: It seems that a baby came down on my neck. Looks like I am pregnant.

Мараглы тәдгигат.

Кәнҹ тәдгигатчы Сәф Сәфәјев нечә илдир ки, "Бир намә'лум шаир һагда" адлы мараглы мөвзу үзәриндә ҹидди тәдгигат иши апарыр. Бу күнләрдә о дисертасијасыны тамамламышдыр. Ашағыда һәмин дисертасијадан бир парчаны һөрмәтли охуҹуларымыза тәгдим едирик:

Тәдгигатымызын әсас мөвзусуна кечмәздән әввәл мән фајдалы мәсләһәтләри, гајғыкеш мүнасибәти, дәрин зәкасы, һәссас гәлби, һәлим хасијјәти, меһрибан давранышы, хош нијјәти, ити гәләмијлә мәнә јахындан көмәк етмиш һөрмәтли вә мәшһур алимләримиздән А.—ја. Б.—јә, Г.—јә, Д.—јә… (Ҹәмиси отуз ики һәрф[1] —Редаксијадан) өз сәмими вә дәрин тәшәккүрүмү билдирмәк[2] истәјирәм.

Һабелә бу ишин јазылмасында јахындан иштирак етмиш шәхсләрә—Мөвзуну тапан—Тәләт Тәләтова, мәнбәләри арашдыран Мүдһәт Мүдһәтова, мәнбәләри мүәјјәнләшдирән Әһәд Әһәдова, дәгигләшдирән Әсәд Әсәдова, әлјазмалары охујан Гүдрәт Гүдрәтова, сөзләри, адлары вә истилаһлары изаһ едән Фикрәт Фикрәтова, бу васитәјлә әлдә алынан материаллары системләшдирән Мәммәд Мәммәдова, јекунлашдыран Не'мәт Не'мәтова, диссертасијаны карандашла јазан Шөвкәт Шөвкәтоваја, мүрәккәб гәләмлә јазан Иззәт Иззәтоваја, макинада јазан Исмәт Исмәтоваја вә нәһајәт ҹилдләјән Карапет Аристакесова өз дәрин миннәтдарлығымы билдирирәм.

Мәним елми әсәрим намә'лум әсрдә намә'лум шәһәрдә јашајан намә'лум бир шаирә һәср олунмушдур. Бә'зи фәрзијјәләрә көрә бу шаирин ады тәхминән Чинар олмушдур. Биз ону шәрти олараг Чинар Кирдимани-Бејләгани адландырырыг. Чүнки бир шүбһә ола билмәз ки, әкәр о, Кирдиманда дүнјаја кәлмишсә там бир һүгугла Кирдимани, Бејләганда доғулмушса ејни һагла Бејләгани тәхәллүсүнү дашыја биләрди.

An Interesting Research.

A young researcher, Saf Safayev, has been working hard for a number of years on an interesting subject called "Concerning a Certain Unknown Poet." He completed his dissertation recently. Below, we offer a fragment of that dissertation to the kind attention of our readers:

Before getting to the subject of our research, I would like to express my sincere and deep gratitude to our respected and famous scholars, Messrs. A., B., C., D., E…(total 32 letters—editor's note) for their useful recommendations, attentive attitudes, keen insights, sensitive hearts, mild dispositions, friendly behavior and good intentions, for helping me with their skillful pens.

Also I would like to give my acknowledgements to the persons who participated directly in preparing this work—to Talat Talatova who discovered the subject, to Mudhat Mudhatova who studied the sources, to Ahad Ahadova who defined the sources, to Asad Asadova who specified them, to Gudrat Gudratova who read the manuscripts, and to Gidayat Gidayatova who translated them, to Fikret Fikretova who interpreted the words, the names and the terms; to Ahmed Ahmedova who systematized materials which had become available as a result of it, to Mamed Mamedova who made a generalization, to Nemat Nematova who summed everything up, to Shovkat Shovketova who wrote the dissertation with a pencil, to Izzat Izzatova who copied it with a fountain pen, to Ismet Ismetova who typed it on a typewriter and, lastly, to Karapet Aristakesova who bound it.

My scholarly work is dedicated to an unknown poet who lived in an unknown century in an unknown city. According to several theories, the probable name of the poet was Chinar. We call him Chinar Girdimani-Beilagani just for convenience. For there cannot be any doubt that, if he came to this world in Girdiman, he has every right to bear the pseudonym of Girdimani, and if he was born in Beilagan, he has an equal right to bear the pseudonym Beilagani.